

Said Nursi'nin Delâilü'n-Nübüvve Anlayışı

Yasin Yılmaz

0000-0002-6186-2400

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
ror.org/05ryem72
yyilmaz@aybu.edu.tr

Muhsin Düğeroğlu

0000-0002-3975-6230

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
ror.org/025y36b60
muhsin.dugeroğlu@asbu.edu.tr

Öz

Delâilü'n-nübüvve türü eserlerin Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat etmek için ortaya çıkmıştır. Kaynaklara göre hicri ikinci asırdan itibaren ilk örneklerine rastlanan delâil türü eserlerin dördüncü asırda teşekkül sürecini tamamladığı bilinmektedir. Bilhassa Müslümanların gayrimüslimlerle etkileşime girmesi, bu tür eserlerin ortaya çıkışını hızlandırmıştır. Daha çok İslam'a karşı ortaya çıkan dinî, felsefi ve diğer görüşlere yanıt olarak, nübüvveti, vahyi ve genel olarak İslam itikadının temel konularını savunma refleksiyle ortaya çıkan eserler zamanla belirgin bir literatür hâlini almıştır. Âlimler İslam itikadına yönelik ileri sürülen eleştirilere yazdıkları eserlerde akıl, vahiy ve duyulara hitap edecek şekilde cevaplar ortaya koymaya çalışmışlardır. Uzun bir zaman diliminde yazılan bu eserler, özellikle Hz. Muhammed'in nübüvvetini onun ortaya koyduğu olağanüstülükler bağlamında ispat etmeye odaklanmıştır. Özellikle İslam'ın Hristiyanlar arasında yayılması üzerine, İslam karşıtı polemler yazılmaya başlamıştır. Müslüman ulema, Hristiyanların yazdığı polemiklere cevap vermek amacıyla savunma niteliğinde eserler kaleme almıştır. Bunlar arasında Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat babında delâilü'n-nübüvve eserleri de bulunmaktadır. İslam tarihinin ilk asırlarında ortaya çıkan bu eserlerdeki görüşler, ilerleyen asırlarda bu alanda telifât yapanlara da kaynak teşkil etmiştir. Eserlerinde bu konuyu ele alan müelliflerden birisi de Osmanlı'nın son dönemindeki önemli fikir adamlarından biri olan Said Nursi'dir. Bunların yanında delâilü'n-nübüvve konusunda da kendine özgü görüşler ortaya koymuştur. Bu çalışmanın amacı Said Nursi'nin Mektûbât adlı eseri bağlamında delâilü'n-nübüvve konusuna dair yaklaşımını tespit etmektir. Söz konusu eserin 19. Mektub başlıklı bölümü delâilü'n-nübüvveye hasredilmiştir. Nursi konuyu genel anlamda geleneksel çizgide ele almış olsa da modern dönemin ihtiyaçlarına cevap veren bir üslup geliştirmiş, naklettiği rivayetler hakkında yaptığı yorumlar ve gelebilecek muhtemel sorulara verdiği cevaplar onu özgün kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler

İslam Tarihi; Hz. Peygamber; Nübüvvet; Delâilü'n-nübüvve; Said Nursi

Öne Çıkanlar

- Erken dönem delâilü'n-nübüvve literatürünün oluşumunda Hz. Peygamber'in nübüvvetine gelen itirazlar etkili olmuştur.
- Erken dönemden elimize ulaşan müstakil delâilü'n-nübüvve kitaplarının sayısı çok olmasa da siyer, hadis ve kelim kitaplarında müstakil bölümler de Delâilü'n-nübüvve konusu yoğun şekilde işlenmiştir.
- Çalışmanın temel amacı Said Nursi'nin Mektûbât adlı eserinin 19. Mektub bölümü bağlamında delâilü'n-nübüvve konusuna yaklaşımını tespit etmektir.
- Said Nursi her ne kadar gelenek çizgisinde bir Delâilü'n-nübüvve yazımı takip etse de okuyucudan gelebilecek muhtemel sorulara cevap vermesi ile özgün bir metoda sahiptir.
- Said Nursi'nin kendisine özgü mütevatir anlayışı vardır ve bu çerçeve ile delâil kapsamına soktuğu rivayetleri incelemiştir.

Atıf Bilgisi

Yılmaz, Yasin – Düğeroğlu, Muhsin. "Said Nursi'nin Delâilü'n-Nübüvve Anlayışı". *Eskiyeni* 56 (Mart 2025), 261-284. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1568668>

Makale Bilgileri

<i>Geliş Tarihi</i>	16 Ekim 2024	
<i>Kabul Tarihi</i>	08 Mart 20245	
<i>Yayın Tarihi</i>	25 Mart 2025	
<i>Hakem Sayısı</i>	iki İç Hakem - İki Dış Hakem	
<i>Değerlendirme</i>	Çift Taraflı Kör Hakemlik	
<i>Etik Beyan</i>	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.	
<i>Benzerlik Taraması</i>	Yapıldı - intihal.net	
<i>Çıkar Çatışması</i>	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.	
<i>Etik Bildirim</i>	eskiyenedergi@gmail.com	
<i>Yazar Katkıları</i>	Araştırmanın Tasarımı (CRediT 1)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Veri Toplanması (CRediT 2)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Araştırma - Veri Analizi- Doğrulama (CRediT 3-4-6-11)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Makalenin Yazımı (CRediT 12-13)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
	Metnin Tashihi ve Geliştirilmesi (CRediT 14)	Yazar-1 (%50) - Yazar-2 (%50)
<i>S. Kalkınma Amaçları</i>	4 Nitelikli Eğitim	
<i>Lisans</i>	CC BY-NC 4.0	

Said Nursi's Understanding of *Dalā'il al-Nubuwwa*

Yasin Yılmaz

0000-0002-6186-2400

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Theology, Department of History of Islam, Ankara, Türkiye
ror.org/05ryem72
yyilmaz@aybu.edu.tr

Muhsin Düğeroğlu

0000-0002-3975-6230

Ankara Social Science University, Faculty of Theology, Department of History of Islam, Ankara, Türkiye
ror.org/025y36b60
muhsin.dugeroğlu@asbu.edu.tr

Abstract

The genre of *Dalā'il al-nubuwwa* (proofs of prophethood) emerged to establish and demonstrate the legitimacy of the prophethood of Muhammad. Drawing upon in the second century of the Hijri calendar, was fully formed by the fourth century. This literary genre gained prominence as Muslims began interacting with non-Muslims. The works that emerged to defend prophethood, revelation and the fundamental issues of Islamic faith in general, mostly in response to religious, philosophical and other views that emerged against Islam, became a distinct literature over time. Islamic scholars endeavored to provide rational, revelatory, and sensory arguments in support of prophethood. These works, composed over an extended period, primarily aimed to substantiate the prophethood of the Prophet Muhammad within the framework of miracles and wonders. The dissemination of Islam among Eastern Christians, gave rise to the emergence of anti-Islamic polemics, which in turn prompted Muslim scholars to produce defensive writings in response. Among these were treatises focused on the Prophet's prophethood, such as those in the *Dalā'il al-nubuwwa* tradition. The ideas presented in these early works served as foundational references for later scholars in the field. One such figure is Said Nursi, a prominent intellectual of the late Ottoman Empire. Nursi's works often centered on *Isbāt al-wājib al-wujūd* (the proof of necessary existence) and *tawhīd* (the oneness of God). Furthermore, he has been recognised for his original insights into the concept of *Dalā'il al-nubuwwa*. The present study aims to ascertain Said Nursi's approach to the issue of *Dalā'il al-nubuwwa* in the context of his work *Maktūbāt*. The 19th letter of this work is devoted to the topic of *dalā'il al-nubuwwa*. While Nursi's overall approach to *dalā'il* aligns with traditional tenets, his distinctive commentary on the narrations he incorporates, in conjunction with his responses to potential reader inquiries, distinguishes his contributions. The fact that Nursi's work is a *dalā'il* text written in the modern period further amplifies its significance.

Keywords

History of Islam; Prophet Muhammad, Prophecy, *Dalā'il al-Nubuwwa*, Said Nursi

Highlights

- The objections to raised the Prophet's prophethood had a significant impact on the development of the early literature of dalāʾil al-nubuwwa.
- Despite the paucity of independent books on dalāʾil al-nubuwwa from the early period, the subject has been extensively covered in detached chapters in the books of sīrah, hadith and kalām.
- The principle aim of this study is to ascertain Said Nursi's approach to the issue of dalāʾil al-nubuwwa in the 19th letter of his work *Maktūbāt*.
- Although Said Nursi follows the traditional approach in writing a dalāʾil al-nubuwwa, he has a unique method by addressing potential questions that may arise from the reader.
- Said Nursi's understanding of mutawatir is unique, and within this framework, he has examined the narrations he included in the scope of dalāʾil.

Citation

Yılmaz, Yasin – Düğeroğlu, Muhsin. "Said Nursi's Understanding of Dalāʾil al-Nubuwwa". *Eskiyeni* 56 (March 2025), 261-284. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1568668>

Article Information

<i>Date of submission</i>	16 October 2024	
<i>Date of acceptance</i>	08 March 2025	
<i>Date of publication</i>	25 March 2025	
<i>Reviewers</i>	Two Internal & Two External	
<i>Review</i>	Double-blind	
<i>Plagiarism checks</i>	Yes - intihal.net	
<i>Conflicts of Interest</i>	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest	
<i>Complaints</i>	eskiyenidergi@gmail.com	
<i>Author Contributions</i>	Conceptualization (CRediT 1)	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Data Curation (CRediT 2)	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Investigation - Analysis - Validation (CRediT 3-4-6-11)	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing (CRediT 12-13)	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
	Writing - Review & Editing (CRediT 14)	Author-1 (%50) - Author-2 (%50)
<i>S. Development Goals</i>	4 Qualified Education	
<i>License</i>	CC BY-NC 4.0	

Giriş

İslam tarihi; tefsir, hadis, fıkıh ve kelim gibi temel İslamî ilimlere, Hz. Peygamber Dönemi'nde yaşanmış olaylardan bilgi aktarımı yapan bir disiplindir. Dolayısıyla söz konusu temel ilimlerde dikey derinliğe ulaşmak isteyen bir müfessir, muhaddis, fakih ve mütekellimin İslam tarihini iyi bilmesi gerekmektedir. Zira ortaya koydukları verilerin temelini Hz. Peygamber'in hayatı ve bu sırada ihtiyaca göre inen ayetler ve hadisler teşkil etmektedir. Bu bağlamda baktığımızda delâilü'n-nübüvve kelim ilminin konusu olsa da verilen örnekler ya da deliller Hz. Peygamber döneminde yaşandığı belirtilen olaylar ve bunlara açıklık getiren vahiy ve Hz. Peygamber'in sözleridir. Hâliyle delâilü'n-nübüvve konusu İslam tarihinin de inceleme alanına girmektedir. Bundan dolayı delâilü'n-nübüvveden bahseden eserler, hicri ikinci asırla beraber İslam tarihi müelliflerinin ele aldıkları konular arasına girmiştir. Nitekim son yapılan çalışmalar delâilü'n-nübüvve eserlerinde Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat siyer malzemesinin yoğun şekilde kullanıldığını göstermektedir.¹ Dolayısıyla delâil konusunun siyer ilminin araştırma alanlarından biri olduğunu ifade edebiliriz.

Delâil kelimesi, delil kelimesinin çoğulu olup deliller manasına gelirken, nübüvve kelimesi peygamberlik anlamını taşımaktadır. Böylece bu terkip “peygamberliğin delilleri” şeklinde dilimize tercüme edilebilir.² Hicri beşinci asırdan önce elimize ulaşan delâil metinleri genel itibarıyla ya hadis, siyer ve kelim eserlerinin tematik bir bölümünü teşkil etmiş ya da küçük çaptaki müstakil risâleler olarak kaleme alınmıştır. Bunlar arasında en erken delâil metni İbn İshak'ın (öl. 151/768) *es-Sîre* adlı eserinde A'lâmu'n-Nübüvve adlı bölümüdür.³ Bu bölümde İbn İshak 16 rivayet nakletmektedir. İbn İshak'tan sonra muasırı Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* (öl. 153/770) adlı eserinde Bâbu'n-Nübüvve başlığı altında beş rivayet kaydetmektedir.⁴ Ancak Ma'mer'in elimize ulaşan metni öğrencisi Abdürrezzâk es-San'ânî'nin (öl. 211/826-27) *el-Musannef* adlı eseri vasıtasıyla geldiğinden bu metinde bazı eksiklikler olabilir.⁵

Hicrî üçüncü asırdan elimize ulaşan metin sayısı daha fazladır. Bilhassa bu dönemde kelim metinleri de bulunmaktadır. Mutezilî kelamcı Câhiz (öl. 255/869) *Hucecu'n-Nübüvve* adlı risalesinde genel olarak nübüvvetin, özel olarak da Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat etmeyi amaçlamıştır.⁶

Erken dönem delâil literatürünün en önemli isimlerinden birisi İbn Sa'd'dır (öl. 230/845). *Tabâkatü'l-Kübra* adlı eserinde delâil konusuyla ilgili müstakil bir bölüm açmış ve 89 rivayet nakletmiştir.⁷ Peygamberlik alametlerini nübüvvet öncesi ve sonrası diye ikiye ayırarak, sistematik bir şekilde rivayetleri tasnif etmiştir. Dolayısıyla İbn Sa'd'ın

¹ Halil İbrahim Uçar – Hakan Temir. “İlk Dönem Siyer Eserlerindeki Delâil Anlatıları ve Delâil Edebiyatının Başlangıcı”. *İSTEM* 43 (Haziran 2024), 95-118.

² Yusuf Şevki Yavuz, “Delâilü'n-Nübüvve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994). 9/115-117.

³ İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2003), 2/294.

⁴ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* (Pakistan: Meclisu'l-İlmî, 1982), 145.

⁵ Joseph Horowitz, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu: İlk Siyer/Meğâzî Müellifleri ve Eserleri*, çev. Ramazan Özmen – Ramazan Altınay (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 166.

⁶ Câhiz, *Resâilü Câhiz* (Mısır: Mektebetü'l-Hancî, 1979), 223-280.

⁷ İbn Sa'd, *et-Tabâkatü'l-Kübra*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdır, 1968), 1/150-188.

kendisinden sonra delâil literatürüne katkı sunan isimlere etki ettiği söylenmesi mümkündür.⁸

Hristiyan bir mühtedi olan Ali b. Rabben et-Taberî'nin (öl. 247/861'den sonra) *Kitâbu'd-dîn ve'd-devle ve isbâtü'n-nübüvve* adlı eseri hicri üçüncü asırda yazılmış bir başka önemli delâil metnidir.⁹ Daha önce Hristiyan olması ve ehl-i kitabın metinlerine hâkim olması onun, eserinde yoğun bir şekilde İncil ve Tevrat'tan nakiller yapmasına vesile olmuştur. Yaptığı alıntılarının temel konusu Hz. Peygamber'in ehl-i kitabın metinlerinde müjdelendiğini ve geleceğini ispat etmektir. Erken dönem de delâil ile ilgilenmiş önemli bir diğer müellif ise Buhârî'dir (öl. 256/870). Buhârî, *Sahih*'inde "Bâbu Alâmatü'n-Nübüvve" isimli bir başlık açmış ve 60 kadar rivayet kaydetmiştir.¹⁰ Yine hicri üçüncü asır müellifleri arasında Ebû İshak Cüzcânî (öl. 259/873)¹¹, İbn Kuteybe (öl. 276/889)¹², Firyâbî (öl. 301/913)¹³, İmâm Mâtürîdî (öl. 333/944)¹⁴ gibi isimlerinde delâilü'n-nübüvve çalışmaları bulunmaktadır. Beşinci asırdan itibaren Ebû Nuaym el-İsfahânî (öl. 430/1038), Beyhakî ve (öl. 458/1066) Kâdî İyâz (öl. 544/1149) gibi müelliflerin müstakil olarak delâil konusunda yazmış oldukları kitaplar mevcuttur.¹⁵

Delâilü'n-nübüvve literatürünün ortaya çıktığı fikri atmosfere baktığımızda birkaç hususun ön planda olduğu görülmektedir. Genel itibarıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetine yapılan itirazlar olarak ifade edebilecek bu durumlar hem heretik grupların hem de ehl-i kitabın bilhassa Hristiyanların iddialarından oluşmaktadır. İslam'ın doğduğu coğrafya ve ehl-i kitabın yaşadığı bölgelerde hızla yayılmasıyla diğer din mensupları ile sadece siyasi sahada değil, fikri alanda da bazı diyalogların gerçekleşmesi durumu söz konusu olmuştur.¹⁶ Bunların mahiyetinin de büyük oranda karşılıklı olarak, inançlarla ilgili iddiaların çürütülmesi yahut kendi mensuplarının din değiştirmesini engellemeye yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Hristiyanların Yuhanna ed-Dımaşkı¹⁷ (öl. 749) ile başlayan iddialarının temel amaçları arasında, hem Hz. Peygamber'in nübüvvetine itiraz etmek hem de kendi müntesiplerinin din değiştirmesini engellemek yer almaktadır.

⁸ Horovitz, *İslâmi Tarihçiliğin Doğuşu*, 221.

⁹ Ali b. Rabben et-Taberî, *Kitâbu'd-dîn ve'd-devle ve isbâtü'n-nübüvve* (Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, 1973).

¹⁰ Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî* (Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2002), 191-202.

¹¹ Ebû İshak Cüzcânî, *eş-Şeceratü fi ahvâli'l-ricâl ve Emârâtü'n-Nübüvve*, thk. Abdülâlim Abdülâzîm el-Bestevisî (Pakistan: Hadith Academy, ts.)

¹² İbn Kuteybe, *A'lâmu Rasulillahi el-Menziletü alâ Rusulihî fi't-Tevrâti ve'l-İncilî ve'z-Zebûri ve'l-Kur'âni ve gayra zâlike ve delâilü Nübüvvetihî ve'l-berâhineti'n-Nüvüvveti ve'd-delâilü'l-vâdiha*, thk. Muhammed b. Delîm b. Sa'd el-Kahtânî (Riyad: Dâru's-Semî, 2020)

¹³ Ca'fer b. Muhammed Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve* (Mekke: Dâru'l-Hirâ, 1983)

¹⁴ İmâm Mâtürîdî konuyla ilgili müstakil bir çalışma kaleme almamış olsa da *Kitâbu't-tevhîd* adlı eserinde nübüvvet meselelerine geniş yer ayırmıştır. Bk. Mâtürîdî, *Kitâbu't-tevhîd*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İSAM Yayınları, 2018) 393-400.

¹⁵ Abdullah Köse, *Delâilü'n-Nübüvve Eserleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989) 35.

¹⁶ Nancy Ann Newman, "Preface", *The Early Christian-Muslim Dialogue: A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries, 632-900 A.d.; Translations with Commentary*, ed. Nancy Ann Newman (Hatfield Pennsylvania: Interdisciplinary Biblical Research Institute, 1993), 9-16; Casim Avcı, *İslâm-Bizans İlişkileri (610-827)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 97-142.

¹⁷ Erken dönem İslam tarihinde genel olarak İslam'a özel olarak Hz. Peygamber'e karşı yöneltilen eleştirilerle tanınan kilise babası, aziz. Detaylı bilgi için bk. Daniel Sahas, *John of Damascus on Islam, The Heresy of the Ishmaelites* (Leiden: Leiden, 1972), 32.

Abdülmesih el-Kindî¹⁸ (öl. 3./9. yüzyıl) ile bu süreç doğrudan İslam'a eleştiri ve Hz. Peygamber'in nübüvvetine itiraz şeklinde temayüz etmeye başlamıştır.¹⁹

İslam coğrafyası içinde yer alan Brahmanizm, Seneviyye, Dehriyye gibi akımlar da genel olarak nübüvvet, özel olarak da Hz. Peygamber'in nübüvvetine karşı bir mücadele yürütmüş, kendi iddiaları doğrultusunda Hz. Peygamber'in nübüvvetini reddetme yoluna gitmişlerdir.²⁰ İslam'ın hâkim olduğu bir dönemde Yuhannâ ed-Dımaşkî ve Theodore Ebû Kurre²¹ (öl. 812'sonrası) gibi Hristiyan ilahiyatçılar İslam'a sapıklık, Hz. Muhammed'e sahte peygamber diyecek kadar iddialı söylemlere girmişlerdir. Bu tartışmalara rahat bir ortamda katılmaları, eserler kaleme almaları ve kendi doğrularını hem kendi cemaatlerine hem de Müslüman muhataplarına özgürce ifade edebilmeleri, İslam'ın din hürriyetine verdiği önemin bir görülmüştür.²²

Nübüvvet kurumuna ve Hz. Peygamber'in risâletine gelen bu itirazlar Müslüman âlimleri harekete geçirmiş, her biri kendi uzmanlık alanında elde ettiği malumatla farklı cevaplar vermişlerdir. Delâilü'n-nübüvve literatürü söz konusu cevabın verilmesinde en önemli argümanlardan biri olmuştur. Hicri birinci ve ikinci asırlarda yani Emeviler ve Abbasiler dönemlerinde İslam peygamberinin şahsına, nübüvvetine ve Kur'an'a yönelik polemik eserlere karşı, İslam uleması da savunma pozisyonuna geçerek Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat etmeye odaklanan eserler yazmaya başlamışlardır. Bu dönemde Theodore Ebû Kurre, Me'mûn'un (öl. 218/833) hükümdarlığı döneminde Abbasi sarayında İslam âlimleriyle Hz. İsa ve Hz. Peygamber'in risâletleriyle ilgili fikrî münazaraya girmiş ve kendi iddialarını ortaya koymuştur.²³

Emeviler döneminde Yuhanna ed-Dımaşkî ve Abbasiler döneminde Theodore Ebû Kurre'nin Hz. Peygamber ve İslam karşıtı iddialarına ve eleştirilerine karşı reddiyeler yazılmaya başlamıştır. İlerleyen zamanlarda bu reddiyelerin arasına delâilü'n-nübüvve konusu da girmiş ve Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat babında çok sayıda eser ortaya çıkmıştır. Bu eserlerde Hz. Peygamber'in risâletinin doğruluğunu ispat etmek için olağanüstü/harika olarak nitelendirilen rivayetler nakledilmiştir. Delâilü'n-nübüvve alanındaki rivayetler ilk yazılan eserlerden nakledilerek günümüze kadar gelmiştir. Delâil literatürünün oluşumunda etkili olan tek sebebin nübüvvetine gelen itirazlar olduğunu söylemek eksik olabilir. Eserlerin girişlerinde yazılan ifadelerden, nakledilen muhtevadan anlaşıldığı kadarıyla mezkûr eserlerin yazılmasında hâlihazırda Müslüman olan kimselerin peygamberlerine olan bağlılıklarını ve muhabbetlerini artırma gibi bir amaç da bulunmaktadır. Nitekim nakledilen rivayetlere baktığımızda Hz. Peygamber

¹⁸ Hıristiyanlığı öven ve İslâm dinine eleştiriler yönelten reddiye yazarı. Detaylı bilgi için bk. Fuat Aydın, *Batı İslam Algısının Arkeolojisi* (Ankara: Eskiyei Yayınları, 2018), 31.

¹⁹ Aydın, *Batı İslam Algısının Arkeolojisi*, 31-32.

²⁰ Hamdi Akbaş, *İslâm Kelâmında Delâilü'n-Nübüvve Geleneği (Hicri V. Asır)* (Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2023), 57-63.

²¹ Yuhanna ed-Dımaşkî'nin öğrencilerinden olup Hz. Peygamber ve İslam aleyhinde iddialar ortaya koyan Hristiyan papaz. Detaylı bilgi için bk. Sidney Griffith, "The View of Islam from the Monasteries of Palestine in the Early Abbasid Period: Theodore Abû Qurrah and the Summa Theologiae Arabica", *Islam and Christian-Muslim Relations* 7/1 (1996), 13.

²² İbrahim Kalın, *Ben, Öteki ve Ötesi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2018), 65; Yasin Yılmaz, "İslam Tarihi'nde Reddiye Geleneği: Mustafa Asım Köksal Örneği", *Mustafa Asım Köksal ve İlmî Kişiliği* (Bursa: Emin Yayınları, 2021), 165.

²³ Semîr Halîl el-Yesûfî, "Theorode Ebû Kurrâ", *Mecmuatü'l-Lügati's-Süryâniyye* 7 (1983), 138-160.

tarafından ortaya koyulan olağanüstülüklerin çoğunun muhatabı zaten Müslümanlardır. Bu rivayetler nakledilmek suretiyle Hz. Peygamber'in nübüvvetine olan iman pekiştirilmek istenmiş olabilir.

1. Said Nursi'nin Hayatı

Said Nursi, 1878 yılında Bitlis'in Hizan ilçesine bağlı İspartit nahiyesinin Nurs köyünde dünyaya gelmiştir.²⁴ Doğu Anadolu'nun çeşitli medreselerinde kısa süreli eğitimler almış²⁵, 1891 yılında Erzurum'a bağlı Doğu Bayezid kasabasına giderek burada eğitimine devam etmiş ve Bayezid medresesinde Şeyh Mehmet Celalî'den üç ay ders aldıktan sonra icazet almıştır.²⁶ Sonrasında Bitlis'e giderek, iki yıl boyunca İslam'ın temel ilimlerinden olan tefsir, hadis, fıkıh, kelam, nahiv, sarf ve mantık gibi alanlarda kitaplar incelemiş ve en son Şeyh Muhammed Küfrevî'den ders almıştır.²⁷

1907 yılında, doğuda Medresetü'z-Zehra adında bir İslam üniversitesi kurma düşüncesiyle, İstanbul'a gelmiştir. Projesini Osmanlı yönetimine sunmuş ve dönemin gazetelerinde makaleler yazarak bu fikrini duyurmaya çalışmıştır. Bir grup âlim ve şeyh ile İttihâd-ı Muhammedî Cemiyeti'ni kurmuş ve bu cemiyetin fikir öncüsü olmuştur. 31 Mart Vakası sonrasında idamla yargılanmış, ancak beraat etmiştir. 1910 baharında İstanbul'dan ayrılarak İnebolu, Rize, Batum ve Tiflis güzergahını takip ederek Van'a gitmiştir. Mart 1911'de ise Şam'daki Emevî Camii'nde İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı problemler ve çözümleri üzerine bir hutbe îrâd etmiştir.²⁸

Birinci Dünya Harbinin çıkması üzerine öğrencileriyle savaşa katılmış, savaş esnasında esir düşmüş ve iki yıl boyunca Rusya'nın Kosturma bölgesinde esir kalmıştır. Yurda döndükten sonra İstanbul'da bulunan Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'ye üye seçilmiştir. Burada dört yıl görev yaptıktan sonra İngilizlerin İstanbul'u işgali ile birlikte Anadolu'da başlayan Millî Mücadele'ye destek vermiştir. 1921 yılında Ankara'da iken kendi tabiri²⁹ ile büyük bir fikri dönüşüm yaşayarak Eski Said, Yeni Said'e dönüşmüştür.³⁰

1922 yılında Ankara'ya gelip Mustafa Kemal ile görüşen Nursi, yeni rejimin kendi fikri dünyasından oldukça uzak olduğunu gördükten sonra Van'a geri dönmüştür. 1925 yılında Şeyh Said isyanının çıkmasından sonra devlet tarafından 1926 yılında Burdur'a sürülmüştür. 1927 yılında Isparta'ya gönderilen Nursi hayatının sekiz senesini burada geçirmiş ve Risale-i Nûr olarak bilinen külliyatının büyük bir kısmını burada kaleme almıştır.³¹

²⁴ Said Nursi, *Tarihçe-i Hayat* (Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994), 29-30; Necmeddin Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi* (İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996), 55-58; Abdülkadir Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1990), 1/55-58.

²⁵ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 31; Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, 55-59; Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*, 1/68-69.

²⁶ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 31; Eşref Edip, *Risale-i Nur Müellifi Said Nursi Hayatı, Eserleri, Mesleği* (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990), 22.

²⁷ Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 41; Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, 76; Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*, 1/101.

²⁸ Musa Hub, *Said Nursi'ye Göre Seyr u Sülûk* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 28.

²⁹ *Tarihçe-i hayat* eserinde kendisini Vana götüren tren bileti paylaşılarak "eski Said'i yeni Said'e götüren tren bileti" ibaresi fotoğrafın altına yazılmıştır. Bk. Nursi, *Tarihçe-i hayat*, 148.

³⁰ Hub, *Said Nursi'ye Göre Seyr u Sülûk*, 29.

³¹ Badıllı, *Bediüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*, 1/457; Şahiner, *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*, 279; Hub, *Said Nursi'ye Göre Seyr u Sülûk*, 29.

23 Mart 1960 tarihinde Urfa'da vefat eden Nursi'nin kabri ilk olarak Halîlurrahmân Dergâhına defnedilmesine rağmen 17 Mayıs 1960 darbesi sonucu naaşı bilinmeyen bir yere nakledilmiştir.

Said Nursi'nin bütün eserlerini burada zikretmek araştırmanın sınırlarını aşacağından sadece çalışmaya konu edindiğimiz eserini inceleyeceğiz. Genel olarak ifade edecek olursak, Nursi'nin eserlerinde temel amacı, Allah'ın varlığı ve birliğini ispat etmektir. Risâlelerinde farklı mevzuları ele alsın da sürekli olarak kâinattan örnekler vererek Allah'ın varlığına, mükemmelliğine, kudretine, sonsuz ilmine vurgular yapmaktadır. Söz konusu bahisleri ele alırken hareket noktasının Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler olduğu görülmektedir.³² Allah'ın varlığı ve birliğini ispattan sonra en çok üzerinde durduğu konulardan biri de Hz. Peygamber'in nübüvvetidir.³³

Bu çalışmada ana konumuz ise Nursi'nin Risâle-i Nûr külliyyatından *Mektûbât* isimli eserinin “Mu'cizat-ı Ahmediyye” dediği 19. Mektup'ta ele aldığı Delâilü'n-nübüvveye dair görüş ve değerlendirmeleridir.³⁴

2. Said Nursi ve Delâilü'n-Nübüvve

Müellif bu bölümde birçok farklı ana ve alt başlıklar altında delâilü'n-nübüvve üzerinde durarak literatüre katkı sunmuştur. Nursi'nin erken dönem delâil metinlerinde olmayan ancak teşekkül dönemi³⁵ delâil metinlerinde örneklerini görebildiğimiz bir usûl ile eseri kaleme aldığı dikkat çekmektedir.³⁶ Nitekim söz konusu bölümde klasik dönemdeki ulemanın konuyla ilgili rivayetlerinin Nursi tarafından da nakledildiği görülmektedir. Aktardığı rivayetlerden müellifin tahsil döneminde bu kitapları da okuduğu anlaşılmaktadır. Özellikle eserinin birçok yerinde delâilü'n-nübüvve türünde eserler yazmış olan Mâlikî kadısı, hadis, fıkıh ve dil âlimi Kādî İyâz'ın (öl. 544/1149) eş-şifâ,³⁷ Şâfiî fakih ve muhaddis olan Beyhakî'nin (öl. 458/1066) *Delâilü'n-Nübüvve*³⁸ adlı eserlerini yoğun olarak kullanmıştır. Ayrıca Buhârî başta olmak üzere kütüb-i sittenin müellifleri³⁹ ile Ahmed b. Hanbel'in (öl. 241/855)⁴⁰ ve İmam Begavî'nin (öl. 516/1122)⁴¹ de konu ile ilgili rivayetlerini isim zikrederek naklettiği görülmektedir.

³² Yasin Yılmaz, “İlim, Âlim ve Âlem Bağlamında Bediüzzaman Said Nursi'nin İsbât-ı Vâcibu'l-Vücûd ve Tevhide Bakışı”, *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 7/2 (Aralık 2023), 365-370.

³³ Rıdvan Güzel, *Said Nursi'nin Risalelerinde Nübüvvet Anlayışı* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022) 18-28.

³⁴ Müellif bölümün girişinde söz konusu mektubu delâilü'n-nübüvve konusuna hasrettiğini kendisi ifade etmiştir, bk. Bediüzzaman Said Nursi, *Mektûbât* (Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994), 92.

³⁵ Burada oluşum devri ve teşekkül devri ayrımı bize aittir. Devam etmekte olduğumuz doktora tezi çalışmamızda erken dönem delâil metinleri üzerinde çalışmaktayız. Hicrî ilk dört asırda yazılmış ve günümüze ulaşmış metinleri oluşum devri olarak nitelendirirken, dördüncü asır sonrası müstakil delâil kitaplarının oluşmasından ötürü bu devri teşekkül devri olarak isimlendirmekteyiz. Çalışma boyunca kullanılan erken dönem-teşekkül dönemi ayrımının temeli bu tasnife dayanmaktadır.

³⁶ Burada kastedilen müellifin erken dönem delâil metinlerinde olduğu gibi nakil merkezli bir metodolojiyi takip etmiş olmasıdır. Erken dönem delâil metinlerinin önemli bir kısmı nakil merkezli kaleme alınmıştır. Bk. Yusuf Ziya Keskin, “Şemâil ve Delâilü'n-Nübüvve Eserleri”, *İslam ve Yorum III Din, Bilim ve Medeniyet* (Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına), ed. Abdullah Ünlüsoy - Serkan Demir (Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2019) 365-370.

³⁷ Nursi, *Mektûbat*, 122, 127, 164.

³⁸ Nursi, *Mektûbat*, 129, 130, 132.

³⁹ Nursi, *Mektûbat*, 118, 123, 128, 130.

⁴⁰ Nursi, *Mektûbat*, 126.

⁴¹ Nursi, *Mektûbat*, 129.

Bunların dışında Nursi'nin delâilü'n-nübüvve konusunda naklettiği rivayetlere dair kaynakları arasında, Suyûtî'nin (öl. 911/1505), *el-Hasâisü'l-Kübrâ*, Hatib et-Tebrizî'nin (öl. 502/1109) *Mişkâtü'l-Mesâbih*, Hâkim en-Nisâbü'rî (öl. 405/4014), *Müstedrek*, Heysemî'nin (öl. 807/1405) *Mecmau'z-Zevâid*, İbn Abdülber en-Nemerî'nin (öl. 463/1071) *el-İstâb fî Ma'rifeti'l-Ashâb*, İbn Hibbân'ın (öl. 354/965) *Sahih-i İbn-i Hibbân*, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin (öl. 189/805), *Şerhu Siyer-i Kebîr*, Ebu Nuaym el-İsfahânî (öl. 430/1038) *Delâilü'n-Nübüvve* ve *Hilyetü'l-Evliya*, Muhammed Abdurraûf el-Münâvî'nin (öl. 1031/1622), *Feyzu'l-Kadîr Şerhu'l-Câmii's-Sagîr*, İsmail b. Muhammed el-Aclûnî'nin (öl. 1162/1749) *Keşfu'l-hafâ ve Müzülü'l-İlbâs*, Mübârekepûrî'nin (1865-1935) *Tuhvetü'l-Ehvâz Şerhu Câmiit-Tirmizî*, Müttakî el-Hindî'nin (öl. 975/1567) *Kenzu'l-Ummâl* ve Şîrûye b. Şehredâr Deylemî (öl. 509/1115) *Müsnedü'l-Firdevsi'l-Ahbâr* adlı eserleri de bulunmaktadır.⁴² Bu anlamda oldukça geniş bir kaynak havuzunu kullandığı söylenebilir.

Delâilü'n-nübüvve literatürüne bakıldığında Said Nursi'nin söz konusu eserinde klasik dönemin müellifleri tarafından nakledilen rivayetleri naklettiğini ve kendi bakış açısıyla bazı yorumlarda bulunduğu görülmektedir. Bu durum, konunun tamamen erken dönem müelliflerinin eserlerini taklit ederek kaleme alındığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Nitekim yer yer yaptığı değerlendirmeler ve rivayetler hakkındaki açıklamalarıyla Nursi'nin delâil bölümüne özgünlük kattığı anlaşılmaktadır. Ancak özgünlüğü ile beraber geleneksel bir anlayışı devam ettiren Nursi'nin, hadis usulüyle ilgili ortaya koyduğu anlayışa istinaden çağdaş hadis araştırmacılarının kabul etmediği haberleri de rivayetleri arasında naklettiği görülmektedir.

Said Nursi söz konusu eserinde Hz. Peygamber'in çok sayıda delâile sahip olduğunu ifade etmektedir. Burada dikkat çeken hususlardan birisi Hz. Peygamber'in delâil-i nübüvvetinin Hz. İsa ve Hz. Musa gibi peygamberlerden daha üstün olduğunun ifade edilmesidir.⁴³ Benzer durum teşekkül dönemi müelliflerinden Ebû Nuaym el-İsfahânî'de (öl. 430/1038) de görülmektedir. Öyle ki eserinin bir bölümünü sadece Hz. Peygamber ile diğer peygamberlerin olağanüstü hallerini kıyaslamaya ayırmıştır.⁴⁴ Yukarıda ifade edildiği gibi Said Nursi'nin mezkûr müelliflerden nakiller de bulunduğu anlaşılmaktadır.

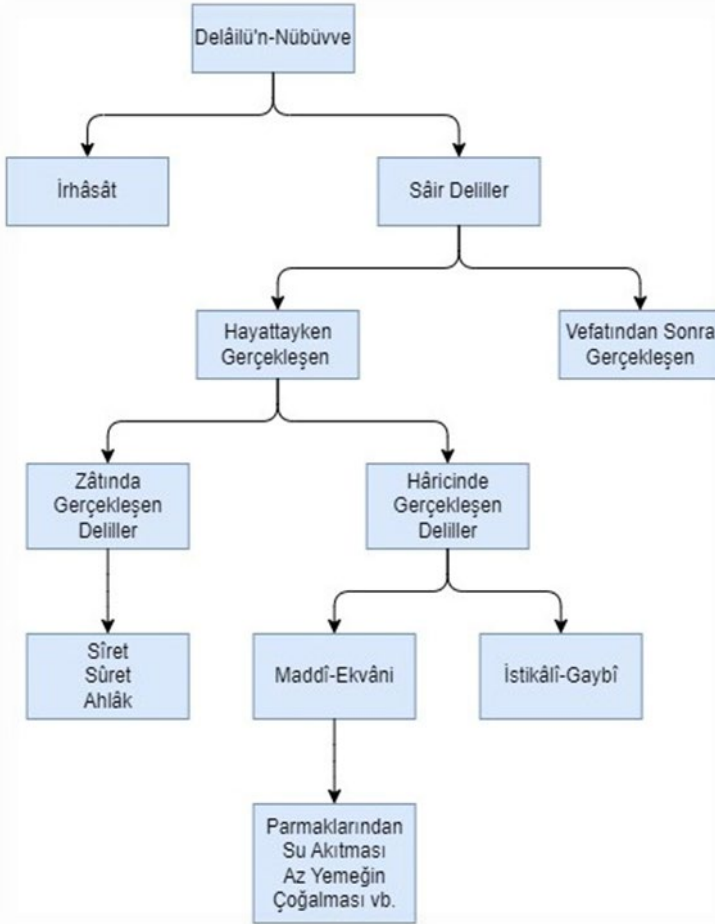
Müellif, Hz. Peygamber'in delâilini sistematik bir tasnife tabi tutmaktadır.⁴⁵ Aşağıdaki tabloda söz konusu sınıflandırma gösterilmiştir. Nursi, bu tabloyu çizmiş olsa da tam olarak buna uyamadığını da ifade etmektedir. Böyle demesine rağmen büyük ölçüde tabloya uygun davrandığı görülmektedir:

⁴² Nursi, *Mektûbât*, 90-192.

⁴³ Nursi, *Mektûbât*, 92.

⁴⁴ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Delâilü'n-Nübüvve*, thk. Muhammed Revvâs Kala'cî - Abdülber Abbâs (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1986), 587-624.

⁴⁵ Nursi, *Mektûbât*, 92-93.

Şekil 1: Said Nursi'nin delâilü'n-nübüvve tasnifi

Delâil rivayetlerinin mütevatirliği meselesi, müellifin ısrarla vurguladığı hususlardan biridir. Mütevatir haber; yalan üzerinde birleşmelerini aklın kabul etmediği bir topluluğun naklettiği haberin, asırlar boyunca aynı vasıflara sahip topluluklar tarafından günümüze kadar ulaşmasıdır.⁴⁶ Bu tanımdan hareket eden Nursi'nin başta sahabeler olmak üzere nakledilen haberlerin, yalan üzerinde birleşmelerinin mümkün olmadığı kanaatine vardığı topluluklar tarafından günümüze kadar ulaştığını belirtmektedir. Ayrıca o, rivayetlerin mütevatirliğini manevi tevatür olmaları ile açıklamıştır. Nitekim birçok rivayette haberin tek kişiden gelmesine rağmen şahit olan kimselerden herhangi bir bilgi olmaması, manevi tevatür olmaları ile açıklanmaktadır.⁴⁷ Yani olaya şahit olan kimseler rivayeti aktaran kişiye bir itirazda bulunmadılarsa bu durum rivayetin onlar tarafından da kabul edildiği anlamına gelmektedir.⁴⁸

⁴⁶ Talat Koçyiğit, *Hadis İstilahları* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, ts.), 346-347.

⁴⁷ Nursi, *Mektubât*, 86-87.

⁴⁸ Sahabenin doğru ve güvenilir olduklarına dair bakınız; Mustafa el-A'zamî, "Sahabenin Tamamı Güvenilir İnsanlardır", çev. Enbiya Yıldırım, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 316.

2.1. Delâil Bölümünün Konuları

Nursi yukarıdaki girizgâhı yaptıktan sonra Hz. Peygamber'in delâili olarak gördüğü konuları "nükteli işaret" adını verdiği 19 bölümde ele almaktadır. Kimi zaman bölümlerin altında "şubeler" adını verdiği alt başlıklar açmıştır. Yer yer de ele aldığı konu ile ilgili gelebilecek muhtemel sorulara cevaplar vermektedir. Böylece okuyucunun zihnine gelebilecek muhtemel şüpheleri izale etmeye çalışmaktadır. Biz burada çalışmanın sınırlarını aşmaması için müellifin ele aldığı konularla ilgili naklettiği bütün rivayetlere değil de sadece delâil ile ilgili müellifin öne çıkardığı hususları inceleyeceğiz.

2.1.1. Gaybî Haberler

Hız. Peygamber'in geleceğe yönelik söylediği ya da kendi ve muhatapları tarafından bilinmesi mümkün olmayan hususlara dair verdiği bilgiler gaybî bilgi olarak ifade edilmektedir. Gerek erken dönem gerek teşekkül dönemi delâil edebiyatının muhteviyatında gaybî bilgi önemli bir yer tutmaktadır. Erken dönemde Buhârî Hz. Peygamber'in delâili için ayırmış olduğu bölümünde gaybî bilgi rivayetleri üzerinde oldukça uzun bir şekilde durmaktadır.⁴⁹ Said Nursi'nin de üzerinde en çok durduğu husus gaybî bilgi içeren haberlerdir.⁵⁰ Konuyla ilgili olarak kırk sekiz rivayet aktarmaktadır.

Her ne kadar erken dönemde de gaybî bilgiye ilişkin rivayetlere önem verildiğini görsek de muhteva açısından müellif oldukça geniş bir çerçeveye sahiptir. Ancak yapmış olduğu bazı nakiller ve yorumlar dikkat çekicidir. Mesela, "Yaklaşan şerden dolayı Araplara yazık oldu"⁵¹ rivayeti müellif tarafından Arapların Cengiz ve Hülâgü tarafından uğratıldıkları sıkıntılara işaret ettiği şeklinde yorumlanmaktadır. Yine Hz. Hasan ile iki grubun arasının düzeltileceğine ilişkin rivayeti⁵², Hz. Hasan'ın Muâviye'ye hilafeti vermesi olarak ele almaktadır. Sakif'ten çıkacak yalancı peygamber hakkındaki rivayetin⁵³ Muhtar es-Sekafi (öl. 67/687) olduğu söylenmektedir. Klasik dönemden farklı olarak naklettiği rivayetleri ilişkin bu yorumları müellifi özgün kılmaktadır. Nitekim erken dönem de bu rivayet nakledilmiş ancak hakkında yorum yapılmamıştır. Bunun haricinde oldukça geniş bir perspektif ile birçok rivayet nakledilmektedir. Nakletmiş olduğu rivayetler arasında erken dönem metinlerinde bulunan rivayetler olduğu gibi kendisinin delâil kapsamında rivayet ettiği nakillerde bulunmaktadır.⁵⁴

Müellifi özgün kılan hususlardan birinin okuyucudan gelebilecek muhtemel sorulara cevaplar verdiği şeklinde olduğu belirtilmişti. Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in Hz. Peygamber'den sonra halife olacağına ilişkin rivayeti⁵⁵ nakletmezden evvel bu özgünlüğüne örnek teşkil edebilecek açıklamalar yapmaktadır. Müellif eğer "Hz. Ali'nin hak etmesine, liyakatli olmasına rağmen neden halifelikte öne geçirilmedi?" şeklinde bir

⁴⁹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 196-200.

⁵⁰ Nursi, *Mektûbat*, 95-112.

⁵¹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 60; Nursi, *Mektûbat*, 104.

⁵² Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 244; Nursi, *Mektûbat*, 98.

⁵³ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, thk. Abdülmüt'î Kal'acı, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 6/482; Nursi, *Mektûbat*, 106.

⁵⁴ Konuyla ilgili yaptığı nakillerden bir süre kaldığı Van valisi Tahir Paşa'nın konağında okuduğu klasik döneme ait eserler arasında Delâilü'n-nübüvve kitaplarının da olduğu anlaşılmaktadır. Nursi, *Tarihçe-i Hayat*, 41; Şahiner, *Bilinmeyen Tarafıyla Bediüzzaman Said Nursi*, 60-61, 75-78.

⁵⁵ İbn Mâlik, *Şerhu'l-Mesâbih li'b-ni Mâlik*, thk. Nureddin Tâlib, (Kuveyt: İdâretü's-Sikâfeti'l-İslâmiyye, 2012), 7/506; Nursi, *Mektûbat*, 102.

soru gelebileceğini söylemektedir. Müellif, Hz. Peygamber'in vefatından sonra ortaya çıkan olayların Hz. Ali gibi heyecanlı, cesur, tez canlı bir insan tarafından yönetilebilmesinin tefrikaya neden olabileceğini ifade etmektedir. Hz. Ali'nin hilafeti döneminde yaşanan olaylarında buna şahitlik ettiği yorumu yapılmaktadır.⁵⁶ Görüldüğü üzere Nursi, nakletmiş olduğu rivayete ilişkin okuyucudan gelebilecek sorulara cevap vermektedir.

Bu rivayetler dışında müellifin gaybî bilgiler bağlamında verdiği örneklerden bazılarını buraya aktarmak nasıl bir gaybî bilgi algısına sahip olduğunu göstermesi açısından kayda değerdir. Hz. Ali'nin dinden sapanlarla savaşaacağı⁵⁷, Hz. Peygamber'in eşlerinden birinin mühim bir fitneye karışacağını söylemesi⁵⁸, Bedir gazvesi öncesi Übey b. Halef ve bazı müşriklerin öldürüleceği yerleri söylemesi, Hz. Peygamber'in kendinden sonra hilafetin 30 sene süreceğini ifade etmesi⁵⁹, Hz. Fâtıma'ya kendisinden sonra ehl-i beytinden vefat edecek ilk kişinin olacağını söylemesi⁶⁰, Hayber'i Hz. Ali'nin fethedeceğini haber vermesi⁶¹, Hz. Peygamber'in Hâşimoğulları aleyhinde yazılan sahifenin esmâ-î ilâhiyye hariç kurtlar tarafından yendiğini söylemesi⁶², ahirete irtihal edeceği vakit vefat edeceğine dair ifadelerde bulunmasına⁶³ dair rivayetler gayb haberleri çerçevesinde değerlendirilen rivayetler arasındadır. Burada zikretmediğimiz rivayetler aynı minvalde farklı bilgileri içerdiği için kaydedilmemiştir. 48 rivayetin tamamına yer vermek çalışmanın sınırları açısından mümkün değildir.

Nursi gaybî haberlere ilişkin bölümünde yine okuyucuyu muhatap alarak Hz. Peygamber'in bu kadar çok gaybî bilgiyi aktarmasını eğer onun keskin zekasına ve ileri görüşlülüğüne bağlamaya yönelik gelebilecek yorumları engellemektedir. Ona göre normal bir insanın bu kadar çok gaybî bilgi ortaya koyması mümkün değildir. Ancak Allah'ın öğretmesiyle bu durum gerçekleşebilir. Görüldüğü üzere Nursi sadece sorulara cevap vermekle yetinmemekte muhtemel itirazlar ve yorumları da düşünmektedir.

Nursi'nin kullandığı gaybî rivayetlerin sıhhat dereceleri ayrı bir çalışma konusu olmakla beraber hem Hz. Peygamber'in hayatındayken gerçekleşen hem de vefatından sonra gerçekleşen haberleri kullandığı görülmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz neye hangi olaya tekabül ettiği belli olmayan, gerçekleşip gerçekleşmediği kapalı olan rivayetleri kullanmakla beraber tam olarak hangi olay olduğu anlaşılan bilgileri de kullanmıştır.

2.1.2. Yiyecek ve İçeceklerin Çoğalmasına İlişkin Haberler

Said Nursi'nin üzerinde durduğu konulardan birisi de ekl ve şürb yani yiyecek ve suların çeşitli vesilelerle Hz. Peygamber'in duasıyla bereketlenmesine dairdir. Müellif,

⁵⁶ Nursi, *Mektûbat*, 106.

⁵⁷ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/412; Nursi, *Mektûbât*, 98. Burada dinden sapanların Cemel ve Siffin'e katılanlarla ve Hâriciler olduğu ifade edilmektedir.

⁵⁸ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/410; Nursi, *Mektûbât*, 99.

⁵⁹ Müslim b. Haccâc, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Kahire: Matbaatü İsa el-Bâb el-Halebî, 1955), 3/1452; Nursi, *Mektûbat*, 103.

⁶⁰ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 248; Nursi, *Mektûbat*, 105.

⁶¹ Kâdî İyâd, *eş-Şifâ bi'ta'rîfi hukûki'l-Mustafa*, (Beyrut: Dâru'l-Fikri't-tibaâti ve'n-neşri ve't-tevzî', 1988), 1/337; Nursi, *Mektûbat*, 108.

⁶² Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/344; Nursi, *Mektûbat*, 111.

⁶³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 126; Nursi, *Mektûbat*, 112.

yiyeceklerin çoğalmasına ilişkin on altı, suların çoğalmasına ilişkin dokuz rivayete yer vermektedir.⁶⁴ Gaybî bilgi haberleri gibi yemek ve suların Hz. Peygamber'in duasıyla çoğaltılmasına ilişkin rivayetler erken dönemlerden itibaren delâil merviyâtının vazgeçilmez unsurlarından biri olmuştur. Nursi'nin de genel itibarıyla gelenekçi bir çizgide olması hasebiyle delâil bölümünde selefin naklettiği rivayetleri değerlendirdiği görülmektedir.

Nursi'nin delâil rivayetleri hakkındaki genel tutumu az miktardaki yemeklerin çoğalmasına dair bölümde de devam etmektedir. Erken dönem delâil literatüründe sıklıkla kullanılan rivayetlere yer vermektedir. Müellif söz konusu hadisenin birçok sahâbî önünde gerçekleştiğini ve kimsenin de bunu yalanlamadığını bundan dolayı ilgili haberlerin mütevâtir derecesinde güvenilir olduğunu ifade etmektedir.⁶⁵

Hz. Peygamber'in Hz. Zeynep ile evlendiği gece kendisine gönderilen az bir yemeğin üç yüz kişiyi doyurması⁶⁶, Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin yaptığı iki kişilik yemeğin yüz seksen kişiye kifayet etmesi,⁶⁷ muhtelif seferlerde az miktardaki yemeğin orduya yetmesi⁶⁸ gibi rivayetler kullanılmaktadır. Rivayetlerde kimi zaman Hz. Peygamber'in duası kimi zaman fizikî müdahalesi söz konusudur. Bu rivayetlerden ikisi sahih olup Ebû Eyyûb el-Ensârî ile ilgili olan nakil zayıf kategorisinde değerlendirilmiştir.⁶⁹ Nursi bu rivayetten sonra olmasa bile genel bir tutum olarak rivayetlerin akabinde mütevâtir olduğunu ısrarla söylemektedir. Ancak görüldüğü üzere naklettikleri arasında zayıf rivayetler de bulunmaktadır. Zayıf bir rivayetin mütevâtir olması hadis ilmi açısından mümkün değildir.

Nursi'ye göre bu olağanüstülükler katidir. Çünkü bunlar çok sayıda kimsenin önünde gerçekleşmiş ve kimse bunları yalanlamamıştır.⁷⁰ Müellifin delâil bölümünde genel olarak takındığı bu tutumun bazı problemler barındırdığını ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Rivayetlerin sahih olmadığını söyleyen âlimler, aktaran kimselerin yalancı olduğunu değil, rivayetin sıhhatinden bahsetmektedirler.⁷¹ Nitekim sahâbîler adına başka kişiler yalan söylemiş ya da rivayeti değiştirmiş olabilirler. Aksi takdirde sahâbîlerden gelen nakillerin tamamını sahih kabul etmek gerekir ki usûl-i hadis ilmi açısından bu mümkün gözükmemektedir. Çünkü zayıf ve mevzu haberler bir gerçek olarak önümüzde durmaktadır, bunu da yine müellifin sıklıkla yararlandığı âlimler ortaya koymaktadırlar.

Nursi, suların çoğalmasıyla ilgili bölümün girişinde yemek kısmında olduğu gibi haberlerin mütevâtirliği ile konuya başlamaktadır.⁷² Suların çoğalması olayı temel iki ihtiyaç anında gerçekleşmiş gözükmemektedir. Bunlardan biri abdest, diğeri ise içme için suya ihtiyaç duyulması anında gerçekleşen olaylarla ilgilidir. Konuyla ilgili nakledilen

⁶⁴ Nursi, *Mektûbât*, 113-124.

⁶⁵ Nursi, *Mektûbât*, 113.

⁶⁶ Buhâri, *Sahîhu'l-Buhârî*, 234; Nursi, *Mektûbât*, 114.

⁶⁷ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/294; Nursi, *Mektûbât*, 114.

⁶⁸ Müslim, *Sahîh-u Müslim*, 1/56; Nursi, *Mektûbât*, 115.

⁶⁹ Yûsuf b. Abdirrahmân el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, (Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 1980) 34/261.

⁷⁰ Nursi, *Mektûbât*, 119-120.

⁷¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 34/261.

⁷² Nursi, *Mektûbât*, 121.

bilgilerin delâil literatüründe sıklıkla kullanılan rivayetler olduğunu söylemek mümkündür.⁷³

Bu başlık altında dikkat çeken husus Nursi'nin Hz. Musa ile Hz. Peygamber'i kıyaslamasıdır. Müellif, Hz. Peygamber'in parmaklarından su akıtmasını Hz. Musa'nın kayadan su çıkarması hadisesi⁷⁴ ile kıyaslamakta ve Hz. Peygamber'in ortaya koyduğu olağanüstülüğün daha zor olduğu ifade etmektedir.⁷⁵ Nursi'nin temel delâil hususunda tek amacı Hz. Peygamber'in nübüvvetini ispat değil bir de Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu ortaya koymaktır.

2.1.3. Tabiat ile Etkileşim

Hz. Peygamber'in ağaçlar, taşlar ve sair tabiatta bulunan unsurlarla iletişimi delâil rivayetlerinin en önemli konularındandır. Erken dönemden itibaren konu delâil müellifleri tarafından işlenmiştir. Konuyla ilgili en erken rivayetler İbn İshak'ta bulunmaktadır.⁷⁶

Nursî, ilk olarak konuya ağaçların Hz. Peygamber'in emrinde olduğuna dair sekiz rivayeti naklederek başlamaktadır. Hz. Peygamber'in hüznü olduğu bir anda Allah'tan yardım istemesi ve ağacın yanına gelmesi⁷⁷, bir bedevinin delil talebi üzerine ağacın hareket edip yanlarına gelmesi ve bedevinin iman etmesi,⁷⁸ oldukça meşhur olan Hz. Peygamber'in def-i hacet anında ağaçların onu örtmesi⁷⁹ gibi klasik kaynaklarda geçen rivayetler tahlil, tenkit ve değerlendirme yapılamadan müellif tarafından nakledilmiştir. Burada naklettiği üç rivayetin tamamı zayıf kategorisinde değerlendirilen rivayetlerdir. Geri kalan rivayetler ise sahih kategorisinde değerlendirilmektedir.⁸⁰

Müellif konuyla ilgili müstakil bir “işareti” kütüğün inlemesi (*Hanînü'l-Ciz'*) olarak meşhur olan rivayetlere ayırmaktadır. Rivayete göre Hz. Peygamber kendisine minber yapınca daha önce üzerine çıktığı kütüğü terk etmiş bunun üzerine kütük inlemeye/ağlamaya başlamıştır. Erken dönem delâil merviyatında da sıklıkla gördüğümüz⁸¹ bu rivayet Nursi'nin ifadesiyle “*müntezir ve meşhur ve hakiki mütevatirdir*”.⁸² Ancak Nursi'nin aktardığı kütük inlemesi rivayetlerinin mütevâtir olmamakla birlikte sıhhatleri ile ilgili de problemleri vardır. Naklettiği rivayetlerden birisi hadis kaynaklarının hiçbirinde bulunmamaktadır.⁸³ Kaynaklar da bulunmayan rivayette

⁷³ Firyâbi su çoğaltma konusu ile ilgili müstakil bir başlık açmıştır. Bk. Firyâbî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 17-26; İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*, 1/177.

⁷⁴ el-Bakara, 2/60.

⁷⁵ Nursi, *Mektûbât*, 122.

⁷⁶ İbn İshak, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 2/294.

⁷⁷ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/298; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/13; Nursi, *Mektûbât*, 126. Rivayetin zayıf değerlendirmesi için bk. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nubelâ*, (Beyrut: Müessesetür-r-Risâle, 2007), 7/207.

⁷⁸ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/299; Nursi, *Mektûbât*, 126-127. Rivayet zayıf olarak değerlendirilmektedir. Bk. Rivayet zayıf olarak değerlendirilmektedir. Bk. Muhammet Ali Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrirci ve Değerlendirilmesi*, (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 104.

⁷⁹ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/299; Nursi, *Mektûbât*, 127. Rivayet zayıf olarak değerlendirilmektedir. Bk. Zehebî, *Siyeru A'lâmu'n-Nubelâ*, 12/191.

⁸⁰ Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrirci ve Değerlendirilmesi*, 104.

⁸¹ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 883; Abdullah b. Abdîrahmân ed- Dârimî, *el-Müsnedü'l-Câmi'* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiru'l-İslâmiyye, 2013), 103-105.

⁸² Nursi, *Mektûbât*, 129-132.

⁸³ Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrirci ve Değerlendirilmesi*, 41.

Nursi'nin aktardığına göre Hz. Peygamber kütüğe “Eğer dilersem seni önceden olduğun bahçeye geri çeviririm. Orada köklerin biter, yaratılışın tamamlanır, yaprakların ve meyvelerin yenilenir. Veya dilersem seni cennete dikerim, orada senin meyvenden Allah dostları yerler” demiştir. Konuyla ilgili aktardığı diğer iki rivayetin ise sahih olduğu ifade edilmektedir.

Konuya ilişkin ele alınan son husus dağ, taş ve tabiatta bulunan bazı unsurların Hz. Peygamber'in nübüvvetine delâlet etmesi rivayetleridir. Hz. Peygamber'in yediği yemeklerin zikretmesi,⁸⁴ taşların zikri,⁸⁵ Hz. Peygamber'e selam vermeleri ve secde etmelerine dair rivayetler anlatılmaktadır.⁸⁶ Aktarmış olduğu son rivayet oldukça zayıf kabul edilmiş metrûk bir rivayettir.⁸⁷ Burada dikkat çeken bir husus Rahip Bahîrâ olayı ile alakalı gözükmemektedir. Müellifin Hz. Peygamber ve kervanın Bahira'yı ziyaretlerinde Bahîrâ onu gölgeleyen bir bulut gördüğünü ifade etmektedir. Ayrıca rahip için Rahib-i Mübarek ifadesini kullanmaktadır.⁸⁸ Rivayetin sıhhatine ilişkin yapılan çağdaş çalışmalar, söz konusu olayın kuvvetli bir ihtimalle uydurma olduğu ve nübüvvetin delili olarak kullanılmaya uygun olmadığını belirtmektedirler.⁸⁹

Daha önce suların çoğalması bölümünde olduğu gibi burada da Hz. Musa ile Hz. Peygamber'in müellif tarafından kıyaslandığı görülmektedir. Buna göre Hz. Musa'ya verilen yed-i Beyzâ ve asa mucizelerinin bir benzeri Hz. Peygamber'e verilmiştir. Yed-i Beyzâ mucizesine⁹⁰ benzer olarak Hz. Peygamber'in Katâde'ye bir asa vermesi ve gece yolunu onunla aydınlatması söylenmektedir.⁹¹ Asa'nın yılanı dönüşmesi olayının benzeri olarak ise Bedir savaşında Ukkâşe için Hz. Peygamber'in tahtayı kılıca ve bir sefer esnasında da Abdullah b. Cahş için tahtayı kılıca çevirmesi olayları zikredilmektedir.⁹² Bu hususta da çağdaş araştırmacılar, söz konusu rivayetlerde her ne kadar Hz. Peygamber'in üstünlüğü ve diğer peygamberle aynı olağanüstülükleri gösterdiği vurgulanmaya gayret edilse de böyle bir kıyas üzerinden nübüvvetin ispatının yapılmasının sağlıklı olmayacağı kanaatindedirler.⁹³

Hz. Peygamber'in nübüvvetine dağların, taşların şahadet ettiği gibi hayvanların da şahadet ettiği oldukça sık karşılaşılan delâil konularından birisidir. Müellif de bu konu üzerinde durup hayvanlar vesilesi ile nübüvvetin ispatının dört hadise de gerçekleştiğini ifade etmektedir. Hz. Peygamber'i mağara da koruyan örümcek ve güvercin⁹⁴, bir çobanın koyunlarını otlatması esnasında kurdun gelip nübüvvetine şahadetine dair sözler⁹⁵, devenin

⁸⁴ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/306; Nursi, *Mektûbât*, 133.

⁸⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/66; Nursi, *Mektûbât*, 133.

⁸⁶ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/306; Nursi, *Mektûbât*, 133.

⁸⁷ İbn Adî, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 5/30.

⁸⁸ Nursi, *Mektûbât*, 136.

⁸⁹ Rahip Bahira rivayetinin bütün yönleriyle ele alındığı bu çalışma da rivayetin açmazları ve nübüvvetin delili olarak sunulmasındaki kusurlar ortaya konulmaktadır. Bk. Halis Demir vd., “İslâm Tarihindeki Bir Vakanın Yorum Kritiği: Rahip Bahîrâ Olayı”, *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi* 2 (2018), 57-92.

⁹⁰ en-Neml, 27/12.

⁹¹ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/323.

⁹² Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 4/97; Nursi, *Mektûbât*, 138.

⁹³ Orhan Aktepe, “Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi”, *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/13 (Eylül 2017), 22.

⁹⁴ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/313; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/213; Nursi, *Mektûbât*, 152.

⁹⁵ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/39; Nursi, *Mektûbât*, 153.

gelip sahiplerini şikâyet etmesi⁹⁶ ve aslında çelimsiz bir atın Hz. Peygamber kendisine binince rahvan hale gelmesi konunun örneklerini teşkil etmektedir.⁹⁷

Burada zikredilen rivayetlerin tamamı erken dönem metinlerinde de oldukça yoğun şekilde kullanılmaktadır. Müellif daha önceki bölümlerde rivayetlerin mütevatirliği üzerinde sıklıkla dururken bu bölümde aynı tutumu sergilememektedir. Rivayetlerin muhtevasına baktığımız da bu tutum anlaşılabilir. Nitekim olayları ya tek başına Hz. Peygamber yaşamış ya da yanında çok az kişi varken bu olaylar yaşanmıştır. Böyle olunca mütevâtir olma iddiası gündeme gelmemektedir.

Nursi'nin delâil olarak sunduğu dikkat çekici konulardan biri de ölümlerin, cinlerin ve meleklerin farklı hâllerıyla Hz. Peygamber'in nübüvvetine delâlet ettiği ifade etmesidir. Söz konusu varlıkların tabiatın bir parçası olmasından dolayı Hz. Peygamber'in onlarla olan etkileşimi bu bağlamda değerlendirilebilir. Bu anlamda, ilk olarak Hz. Peygamber'in ölmüş bir kızı dirilttiğine ilişkin rivayet nakledilmektedir.⁹⁸ Kız dirildikten sonra Hz. Peygamber kendisine ahirette kalmak ile dünyaya dönmek arasında tercih sunmuş kız ahirette kalmak istemiştir. Rivayet ravisi bilinmeyen oldukça zayıf bir rivayettir.⁹⁹ Erken dönem delâil kaynaklarında böyle bir rivayete rastlanılmamaktadır. Teşekkül devri müelliflerinden Ebû Nuaym'da Hz. Peygamber'in ölümleri dirilttiğine dair rivayet nakletmişti. Bu rivayetlerde Hz. Peygamber'i Hz. İsa ile yarışırma gayretleri en azından Ebû Nuaym'da net şekilde görülmektedir.¹⁰⁰ Nitekim Ebû Nuaym Hz. İsa'nın ölümleri diriltme mucizesine karşılık Hz. Peygamber'in de böyle bir özelliği olduğunu net şekilde ifade etmektedir.

Nursi ilk önce Hz. Peygamber üzerinden ölümlerin şahadetini ele aldıktan sonra ashaptan bazı kimselere dair öldükten sonra gerçekleşen olaylara değinmektedir. Sâbit b. Kays'ın Yemâne savaşında şehit düşmesi ancak kabre konacakken Hz. Peygamber'e selam göndermesi ilk verilen örnektir.¹⁰¹ Zeyd b. Hârice'nin öldükten sonra Hz. Peygamber'e hitabı ikinci hadisedir.¹⁰² Rivayetler erken dönem delâil metinlerinin hiçbirinde kullanılmamaktadır.

Ölümlerle ilgili rivayetlerden sonra meleklerin muhtelif vakitlerde Hz. Peygamber'e verdikleri desteklerden bahsedilmektedir. Bedir Gazvesi, Uhud gazvesi vb. zorlu durumlardaki yardımları nübüvvetine delil olarak sunulmaktadır.¹⁰³ Cinlerin ise Hz. Peygamber'e gelip iman etmelerine dair rivayetler verilerek bu rivayetler de konuyla ilişkilendirilmektedir.¹⁰⁴ Hz. Peygamber'e iman eden cinlerin nübüvvetine delil olması onlara gönderilen tek nebî olması sebebiyledir. Nitekim hem insanlara hem de cinlere gönderilen tek peygamber Hz. Muhammed'dir.¹⁰⁵

⁹⁶ Müslim, *Sahihu Müslim*, 1/268; Nursi, *Mektûbât*, 153-154.

⁹⁷ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/331; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/151; Nursi, *Mektûbât*, 154.

⁹⁸ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/320; Nursi, *Mektûbât*, 155.

⁹⁹ Ali el-Kârî, *Şerhu'ş-Şifâ*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2000), 1/650-651.

¹⁰⁰ İsfahânî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 617.

¹⁰¹ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/320; Nursi, *Mektûbât*, 156.

¹⁰² Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/55; Nursi, *Mektûbât*, 156.

¹⁰³ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/361; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 7/52; Nursi, *Mektûbât*, 156-157. Konuyla ilgili ayetler için bk. el-Âl-i İmrân, 3/13, 121, 122-127, 173, 174; el-Enfâl, 8/7-12, 19, 42-44, 67, 71; es-Sa'd, 38/11.

¹⁰⁴ el-Cin 72/1; Nursi, *Mektûbât*, 157; Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, 37.

¹⁰⁵ Nezir Maviş, Cinlerin Beşer Peygambere İman Etmelerinin Kelâmî Mahiyeti", *Eskiye*ni 50 (Eylül 2023), 659-681.

2.1.4. Şifa ve Duaların Kabul

Hız. Peygamber'in çeşitli vesilelerle hasta ya da yaralıları iyileştirdiğine dair rivayetler delâil konusunda kullanılmakta olup erken dönemde çok yoğun olarak görülmesi de teşekkül devri delâil çalışmalarında oldukça önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰⁶ Nursi' de konuyla ilgili rivayetleri nakletmektedir. Söz konusu şifa hadisesi bazen sadece dua ile gerçekleşirken bazen hem dua hem de Hız. Peygamber'in fizikî teması görülmektedir. Yani Hız. Peygamber'in duası ve bedeni şifa vesilesi olmaktadır.

Uhud Savaşı sırasında gözlerini kaybeden Katâde'nin gözlerini yerine geri takması¹⁰⁷, Hayber gazvesinde Hız. Ali'nin gözlerini tükürükle iyileştirmesi¹⁰⁸, yine tükürüğüyle muhtelif kimselerin yaralarını tedavi etmesi¹⁰⁹, duası ile hasta kimseleri iyileştirmesi¹¹⁰ bu bölümde üzerinde durulan konular olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca müellif Hız. Peygamber'in çocukları iyileştirdiğine ilişkin de birçok rivayete yer vermektedir.¹¹¹ Bu rivayetlerden Hız. Peygamber'in tükürükle tedavi ettiğine dair iki rivayette zayıf kategorisinde değerlendirilmektedir.¹¹² Diğer rivayetler ise sahih olarak değerlendirilmektedir.¹¹³ Ancak Nursi, bu rivayetlerinde mütevâtir olduğunu söylemektedir.

Peygamberliğin en büyük alametlerinden birisinin de nübüvvet iddiasında bulunan kişinin dualarının kabul olması olduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Hız. Peygamber'in yağmur duasının kabul olması hatta kendisinin vefatından sonra amcası Hız. Abbas vesilesi ile yapılan duaya icabet edilmesi¹¹⁴, duası ile Hız. Ömer'in Müslüman olması¹¹⁵, ashabına ettiği muhtelif duaların kabul olması¹¹⁶, sütsüz hayvanların süt vermeye başlaması¹¹⁷ ve bazı kimselerin başını ve yüzünü okşamasıyla o kimselerin uzun yıllar yaşaması örnekleri müellif tarafından verilmektedir.¹¹⁸ Hız. Peygamber'in fiziki müdahalesi sonucu uzun yaşayan sahâbîye dâir rivayet zayıf bir rivayet olarak kabul edilmektedir.¹¹⁹

Hız. Peygamber'in dualarının yanında beddualarının kabul edilmesi de aynı şekilde delil olarak sunulmaktadır. İran kralı Kısra'ya mektubunu yırttığı için yaptığı beddua, Mudar'a kıtlık bedduası ve Kureys'in ileri gelenlerine yaptığı beddualar burada örnek olarak sunulmaktadır.¹²⁰ Burada nakledilen rivayetlerin tamamı erken dönem delâil metinlerinde de geçmektedir. Ancak Kısra ile ilgili naklettiği rivayet¹²¹ ile Kureys'in ileri

¹⁰⁶ İsfahânî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 451.

¹⁰⁷ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/322; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*; 2/650, Nursi, *Mektûbât*, 139.

¹⁰⁸ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/323; Nursi, *Mektûbât*, 140.

¹⁰⁹ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/324; Nursi, *Mektûbât*, 140.

¹¹⁰ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/322; Nursi, *Mektûbât*, 141-143.

¹¹¹ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/323-328; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*; 6/82, Nursi, *Mektûbât*, 141-143.

¹¹² İbn Adî, *el-Kâmil*, 7/391.

¹¹³ Herevî, *Şerhu's-Şifâ*, 1/650-651.

¹¹⁴ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 34; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*; 6/147, Nursi, *Mektûbât*, 144.

¹¹⁵ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, 148; Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/327; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/192; Nursi, *Mektûbât*, 144.

¹¹⁶ Nursi, *Mektûbât*, 144-145.

¹¹⁷ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/333; Nursi, *Mektûbât*, 150.

¹¹⁸ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/134; Nursi, *Mektûbât*, 150-151.

¹¹⁹ Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi*, 41.

¹²⁰ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/329; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/335; Nursi, *Mektûbât*, 147.

¹²¹ Rivayet Beyhâki tarafından senetsiz olarak nakledilmiş olup müellifin aktardığı şekilde başka hiçbir kaynaktan bulunamamıştır. Bk. Beyhakî, *es-Sunenu'l-Kubrâ* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 9/306.

gelenlerine yaptığı beddualara dair¹²² naklettiği haberler zayıf rivayetlerdir. Diğerleri ise sahih olarak kabul edilmektedir.¹²³

2.1.5. Hz. Peygamber'in Korunması ve İrhâsât Haberleri

Bir peygamber olarak Hz. Peygamber'in düşmanlarından korunması delâil literatürünün en tabii konularından biridir. Nitekim Hz. Peygamber içinde yaşadığı Kureyş kabilesinin dini inançlarının batıl olduğunu ilan etmiş, onların en önemli metalarını elinden almaya yönelik bir harekete girişmişti. Durum böyleyken onların Hz. Peygamber'e saldırıları da en had safha da idi. Delâil merviyatı Hz. Peygamber'in bu saldırılardan kurtulmasını nübüvvetin delillerinden biri olarak bize sunmaktadır. Nursi'de konuyla ilgili yedi rivayet naklederek geleneği devam ettirmiştir.

Hicret esnasında Hz. Peygamber'in mağarada korunması, Gatafanlı birinin kılıcını almasına rağmen ona zarar verememesi, Ebû Cehil'in taş atacakken atamaması, Âmir b. Tufeyl Şeybe b. Osman ve Yahudilerin suikast girişiminin başarısızlıkları bu bağlamda ele alınan rivayetlerdir.¹²⁴ Hz. Peygamber'in insanların kendisini korumaması artık Allah'ın kendisini koruyacağını ifade eden nakilde aktarılmaktadır.¹²⁵ Ancak söz konusu rivayet zayıf olarak değerlendirilmektedir.¹²⁶ Diğer rivayetler ise sahih olarak değerlendirilen rivayetlerdir.¹²⁷

İrhâsât, Hz. Peygamber'in nübüvvet ile görevlendirilmeden evvel yaşadığı olağanüstü olayları konu alan haberleri ifade etmektedir. Delâil literatüründe bu tür haberler nübüvvetle delil olarak kullanılmıştır. Nursi'nin üzerinde en çok durduğu konulardan birisi de irhâsât haberleri olup, bunları üç kısımda ele almaktadır. İlk kısımda Tevrat, Zebur, Suhûf-ı Enbiyâ ve İncil'de Hz. Peygamber ile alakalı haberlerden örnekler vermektedir. İkinci bölüm kâhin ve evliyaların verdiği bilgilerle alakalı iken son olarak Hz. Peygamber'in çocukluğunda yaşadığı olağanüstü hallere dair rivayetlerden seçilenler sunmaktadır.

Hz. Peygamber'in diğer kitaplarda müjdelendiğine dair Müslüman âlimlerin iddiaları erken dönem delâil metinlerinden itibaren sıklıkla karşılaşılan olgulardan biridir.¹²⁸ Bunun en önemli sebeplerinden biri zikredilen iddianın Kur'ânî bir karşılığının bulunmasıdır.¹²⁹ Nursi'nin de ilk olarak değindiği husus budur. Kur'an'da ehlî kitâbın Hz. Peygamber'in vasıflarını kendi kitaplarında bulduklarını ancak bunu gizlediklerini ifade etmektedir.¹³⁰ Burada kullanılan rivayetlerin zayıf kabul edilmektedir.¹³¹

¹²² Burada müellifin naklettiği ilk rivayet Hz. Peygamber'in Utbe b. Ebî Leheb'e yaptığı bedduadır ve zayıf bir rivayettir. Bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mizân* (Beyrut: Müessesetü'l-İlmî, 1971) 3/393. Diğer rivayet ise Muhalleme b. Cessâm'e yaptığı bedduadır ve bu rivayette zayıftır. Bk. Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife ve't-Tiba', 1963), 469.

¹²³ Zehebî, *Mizânu'l-İtidâl*, 470; Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi*, 45-46.

¹²⁴ Kâdî İyâz, *Şifâ*, 1/349; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/465; Nursi, *Mektûbât*, 159-162.

¹²⁵ Nursi, *Mektûbât*, 159.

¹²⁶ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/455.

¹²⁷ Can, *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi*, 47-48.

¹²⁸ Erken dönemde bu minvalde yazılmış en önemli eserlerden biri için bk. Taberî, *Kitâbu'd-dîn ve'd-devle ve isbâtü'n-Nübüvve*.

¹²⁹ el-Âl-i İmrân, 3/61.

¹³⁰ Nursi, *Mektûbât*, 161.

¹³¹ İbn Adî, *el-Kâmil*, 2/455.

Ehl-i kitabın metinlerinde Hz. Peygamber'in nübüvvetine deliller olduğunu zikrettikten sonra Yahudi ve Hristiyan olan kimselerin şehadetlerine yer verilmektedir. Daha önce Yahudi olan Muhayrîk ve Ka'bu'l-Ahbâr, Hristiyan olan Bahîrâ, Necâşî ve Selmân-ı Fârisî gibi isimler örnek olarak verilmektedir. Konuyla ilgili son olarak Tevrat ve Zebur metinlerinden alıntılar yapılarak Hz. Peygamber'in müjdelendiğine dair nakiller yapılmaktadır.¹³² Hatta bu konu ile ilgili olarak Suriyeli âlim Hüseyin el-Cisrî'nin (öl. 1845-1909) *Risale-i Hamîdiyye* eserinde Tevrat, İncil ve Zebur'dan Hz. Muhammed'in risaletine delâlet eden 114 işareti çıkardığını belirtmektedir.¹³³

İrhâsât haberleriyle ilgili ele alınan ikinci konu kâhinlerin ve evliyanın Hz. Peygamber'in nübüvvetini haber verdiklerine dair rivayetlerdir. Evliya olarak nitelenen kimselerin Cahiliye döneminde yaşayan hükümdarlar, şairler ve tanınan kişiler oldukları anlaşılmaktadır. Tubbâ Meliki'nin Hz. Peygamber'in vasıflarının eski kitaplarda bulunduğunu söylemesi, Kus b. Sâide'nin (öl. 600) şiirinde onu övmesi, Seyf b. Zûyezen'in (öl. 575?) Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib'e gelecek peygamberin dedesi olduğunu söylemesi burada verilen örnekler arasındadır.¹³⁴

Kâhinlerin haberleri ise daha kısa şekilde ele alınmış gözükmektedir. Erken dönem siyer kaynaklarında gördüğümüz Satih ve Şikk isimli iki kâhinin Hz. Peygamber'i Kistrâ'ya müjdelediklerine dair haberler iki ayrı rivayet şeklinde sunulmaktadır.¹³⁵ Burada dikkatimizi çeken husus İslam'ın kâhinlerin sözlerine itibar edilmemesini söylemesine rağmen nübüvvetin delili olarak bu bilgilerin sunulmasıdır. Hz. Peygamber'in nübüvvetini kâhinlere ispatlama zorunluluğu olmadığı kanaatindeyiz.

Hz. Peygamber'in doğumunda meydana gelen olağanüstü olaylar irhâsât haberlerinde son ele alınan konudur. Konuyla ilgili olarak on rivayet kaydedilmektedir. Hz. Peygamber'in doğduğu gece bir nurun çıkıp doğu ve batıyı aydınlatması, Kâbe'deki putların düşmesi, İran yönetim sarayındaki eyvanların yıkılması, Sava gölünün kuruması, Mecusilerin bin yıllık ateşlerinin sönmesi, Fil vakası, çocukken bir bulutun ve ağacın gölgelendirmesi, Ebû Talip ve Halime'nin o yanlarındayken berekete dair söyledikleri nakledilen rivayetlerdir.¹³⁶ Ancak çağdaş araştırmacılar Hz. Peygamber'in risalet öncesi dönemine ilişkin bilgileri sıhhat açısından sağlıklı bulmamaktadırlar.¹³⁷ Netice olarak bu döneme ait sıhhatleri şüpheli haberlerin nübüvvetine delil olarak kullanılması uygun gözükmemektedir.

2.1.6. Kur'ân-ı Kerim

Erken dönemde bilhassa rivayet merkezli delâil kitaplarında Kur'ân-ı Kerim'in Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delili olarak kullanılmasına pek rastlanılmamaktadır. Daha ziyade kelim kimliğine haiz müellifler tarafından Kur'ân-ı Kerim kullanılmıştır. Rivayet merkezli eserlerde ise Kur'ân'ın verdiği gaybî bilgilerin doğruluğu üzerinden delil kullanımı dikkat çekmektedir.

¹³² Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/364; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 3/161-163; Nursi, *Mektûbât*, 164-165.

¹³³ Nursi, *Mektûbât*, 181.

¹³⁴ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/363; Nursi, *Mektûbât*, 172-174.

¹³⁵ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/365; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 2/126-129; Nursi, *Mektûbât*, 174.

¹³⁶ Kādî İyâz, *Şifâ*, 1/368; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, 6/125; Nursi, *Mektûbât*, 176-178.

¹³⁷ Bünyamin Erul, "Hz. Peygamber'in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) Özel Sayısı* (2003), 33-66.

Nursi, Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in risâletinin en büyük delili olduğunu ifade etmektedir. Bilhassa Kur'ân'ın muhataplarını aciz bırakan yapısı üzerinden hareket edilmektedir. Kur'ân'ın mucizevîliği yapısı onun belağatındadır. Bütün meydan okumalara rağmen onun bir benzeri getirilememiştir. Müellif *Sözler*, *İşâratü'l-İ'câz* ve *Muhâkemât* başta olmak üzere diğer eserlerinde Kur'an'ın Hz. Peygamber'in risâletine en büyük delil olduğu ve mucizeliğiyle ilgili çok ayrıntılı bilgiler vermesi hasebiyle¹³⁸ bu bölümde Kur'ân'ın diğer i'câz ve îcâzına dair bir açıklama yapmamaktadır.¹³⁹

Sonuç

Hicri 2. asrın ortasından itibaren Müslüman âlimler Hz. Peygamber'in risâletini ispat etmek için onun hayatında yaşadığı bazı hadiseleri ilk olarak siyer, hadis ve kelam kitaplarının içerisinde “delâilü'n-nübüvve” adlı bölümler de kaleme almışlardır. İlerleyen süreçlerde hicri 5. asırdan itibaren ile müstakil kitaplar yazılmaya başlanmış ve delâil literatürü gelişerek daha kapsamlı ve sistematik hâle gelmiştir. Delâilü'n-nübüvve türü eserlerin ortaya çıkmasında Hz. Peygamber'in nübüvvetine Hristiyanlar ve dönemin diğer fikir akımları tarafından gelen itirazların olduğu söylenebilir. Bununla birlikte Müslümanların peygamberlerine olan bağlılıklarını artırma gayesi de eserlerin yazılış amaçları arasındadır.

Delâilü'n-nübüvve ile alakalı eserler İslam Tarihi boyunca özellikle de ilk dönemin rivayetlerine bağlı kalınarak yazılmaya devam etmiştir. Bu müelliflerden birisi de Said Nursi'dir. Risale-i Nur külliyyatı denilen eserleri içerisinde ilgilendiği konulardan biri de delâilü'n-nübüvvedir. Nursi, *Mektûbât* başta olmak üzere zımnî olarak birçok eserinde Hz. Peygamber'in nübüvvetinin delilleri olarak nitelenen rivayetleri tahlil, tenkit ve değerlendirme bağlamında oldukça uzun bir şekilde ele almaktadır.

Nursi, Hz. Muhammed'in risâletine en büyük delilin Kur'an-ı Kerim ve vahye muhatap olması ve bunun gereklerini mükemmel şekliyle yerine getirmesinden dolayı bizzat kendisi olduğunu söylemektedir. Ayrıca *İşâratü'l-İ'câz* ve *Sözler* adlı eserlerinde Kur'an'ın Allah kelâmı olduğunu ve Hz. Muhammed'e indirildiğini, yedi yönden îcâzını ve kırk yönden mucizeliğini ortaya koyarken, bunun Hz. Peygamber'in risâletine işaret ettiğini örneklerle ortaya koymuştur.

Delâil yazış üslubu ve yöntemi açısından geleneksel dönem metinleriyle aynı çizgiyi devam ettirse de bilhassa yoğun olarak kullandığı gaybî rivayetlere ilişkin yer yer yaptığı yorumlar, açıklamalar ve okuyucudan gelecek muhtemel sorulara karşı verdiği cevaplar onu diğer müelliflerden farklı kılmaktadır.

Nursi, erken dönem metinlerinden daha yoğun bir şekilde Hz. Peygamber'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu açık bir şekilde ifade etmiş rivayetler de yaptığı kıyaslamalarla bu görüşünü desteklemeye çalışmıştır. Kullandığı kaynaklara baktığımızda onun referanslarının, ilk dönem eserlerinden ziyade geç dönem delâil metinleri olduğu görülmektedir. Naklettiği bütün rivayetlerin sıhhatinden ve doğru olduğundan emindir. Ancak metin görüldüğü üzere Nursi'nin aktardığı rivayetlerden zayıf olanlarda bulunmaktadır. Rivayetlerin sıhhatleri hakkında yorum yapan onların zayıf olduklarını

¹³⁸ Bk. Said Nursi, *İşâratü'l-İ'câz*, (İstanbul: Envar Neşriyat, 1986); *Sözler*, (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1980), 338-432; *Muhâkemât*, (İstanbul: Sözler Yayınevi, 1977).

¹³⁹ Nursi, *Mektûbât*, 179-180.

belirten kişiler yine Nursi'nin yararlandığı alimlerdir. Ayrıca müellifin kullandıkları rivayetleri erken dönemde aktaran kişiler bile rivayetlerin mütevâtir olduğunu belirtmemektedirler. Bunlara rağmen Nursi kendi mütevâtir anlayışı çerçevesinde rivayetleri değerlendirmiştir. Hadis olarak naklettiği ifadelerin bazıları ise hiçbir kaynakta geçmeyen ibarelerdir. Nihai olarak zikrettiğimiz hususlara rağmen Said Nursi geleneğin bir temsilcisi olarak oldukça geniş bir malzemeyi kendine özgü bir sistem içerisinde sunmuştur. Son dönem delâil çalışmaları içerisinde müellifin önemli bir yer tuttuğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça | References

- Akbaş, Hamdi. *İslâm Kelâmında Delâilü'n-Nübüvve Geleneği (Hicri V. Asır)*. Adana: Çukurova Üniversitesi, Doktora Tezi, 2023.
- Aktepe, Orhan. "Peygamberler Arasında Üstünlük Meselesi". *AKRA Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi* 5/13 (30 Eylül 2017), 11-22. <https://doi.org/10.31126/akrajournal.326734>
- Avcı, Casim. *İslâm-Bizans İlişkileri (610-827)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 3. Basım, 2020.
- Aydın, Fuat. *Batı İslam Algısının Arkeolojisi*. Ankara: Eskiyei Yayınları, 2. Basım, 2018.
- Azamî, Mustafa. "Sahabenin Tamamı Güvenilir İnsanlardır". çev. Enbiya Yıldırım. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1 (1996), 315-332.
- Badıllı, Abdülkadir. *Bedüzzaman Said-i Nursi Mufassal Tarihçe-i Hayat*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1990.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-Nübüvve*. thk. Abdülmüt'î Kal'acî. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sunenu'l-Kubrâ*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sahîhu'l-Buhârî*. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2002.
- Câhiz, Amr b. Bahr. *Resâilu Câhiz*. Mısır: Mektebetü'l-Hancî, 1979.
- Can, Muhammet Ali. *Said Nursi'nin Risaleleri'nde Geçen Hadislerin Tahrici ve Değerlendirilmesi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Demir, Halis vd. "İslâm Tarihindeki Bir Vakanın Yorum Kritiği: Rahip Bahîrâ Olayı". *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi* 2 (2018), 57-92.
- Ebû Nuaym İsfahânî. *Delâilü'n-Nübüvve*. thk. Muhammed Revvâs Kala'cî - Abdülber Abbâs. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 3. Basım, 1986.
- Edip, Eşref. *Risale-i Nur Müellifi Said Nursi Hayatı, Eserleri, Mesleği*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1990.
- Firyâbî, Ca'fer b. Muhammed. *Delâilü'n-Nübüvve*. Mekke: Dâru'l-Hirâ', 1983.
- Griffith, Sidney. "The View of Islam from the Monasteries of Palestine in the Early Abbasid Period: Theodore Abû Qurrah and the Summa Theologiae Arabica". *Islam and Christian-Muslim Relations* 7/1 (1996), 9-28.
- Horovitz, Josef. *İslâmi Tarihçiliğin Doğuşu: İlk Siyer/Meğazî Müellifleri ve Eserleri*. çev. Ramazan Özmen - Ramazan Altınay. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. basım., 2019.
- Hub, Musa. *Said Nursi'ye Göre Seyr u Sülûk*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- İbn Adî. *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Mâlik, Muhammed b. İzzeddîn. *Şerhu'l-Mesâbih li'b-ni Mâlik*. Kuveyt: İdâretü's-Sikâfeti'l-İslâmiyye, 2012.
- İbn Hacer, Askalânî. *Lisânu'l-Mizân*. Beyrut: Müessesetü'l-İlmî, 1971.
- İbn İshak. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ahmed Ferîd el-Mezîdî. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Sa'd. *et-Tabakâtü'l-Kübra*. thk. İhsan Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1968.
- Kalın, İbrahim. *Ben, Öteki ve Ötesi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2018.

- Keskin, Yusuf Ziya. "Şemâil ve Delâilü'n-Nübüvve Eserleri". *İslam ve Yorum III Din, Bilim ve Medeniyet (Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına)*. ed. Abdullah Ünlüsoy - Serkan Demir. 365-370. Ankara: İnönü Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Kileci, Mehmed Refî. *Said Nursi'nin Eserlerinde İcâz-ı Kur'an*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1995.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis İstilahları*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, ts.
- Köse, Abdullah. *Delâilü'n-Nübüvve Eseleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Müslim b. el-Haccâc. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Kahire: Matbaatü İsa el-Bâb el-Halebî, 1955.
- Ma'mer b. Râşid. *el-Câmi'*. Pakistan: Meclisu'l-İlmî, 3. Basım, 1982.
- Mâviş, Nezir. Cinlerin Beşer Peygambere İman Etmelerinin Kelâmî Mahiyeti". *EskiYeni* 50 (Eylül 2023), 659-681. <https://doi.org/10.37697/eskiyeni.1225923>
- Mizzî, Yusuf b. Abdirrahmân. *Tehzîbu'l-Kemâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 1980.
- Newman, Nancy Ann. "Preface". *The Early Christian-Muslim Dialogue: A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries, 632-900 A.d.; Translations with Commentary*. ed. Nancy Ann Newman. 9-16. Hatfield Pennsylvania: Interdisciplinary Biblical Research Institute, 1993.
- Nursi, Said. *Mektûbât*. Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994.
- Nursi, Said. *Muhâkemât*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1977.
- Nursi, Said. *Tarihçe-i Hayat*. Almanya: Yeni Asya Neşriyat, 1994.
- Nursi, Said. *Sözler*. İstanbul: Sözler Yayınevi, 1980.
- Sahas, Daniel. *John of Damascus on Islam, The Heresy of the Ishmaelites*. Leiden: Leiden, 1972.
- Şahiner, Necmeddin. *Bilinmeyen Taraflarıyla Bediüzzaman Said Nursi*. İstanbul: Yeni Asya Neşriyat, 1996.
- Taberî, Ali b. Rabben. *Kitâbu'd-dîn ve'd-devle ve isbâtü'n-Nübüvve*. Beyrut: Dâru'l-Âfâki'l-Cedide, 1973.
- Yavuz, Yusuf Şevki. "Delâilü'n-Nübüvve". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/115-117. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Yılmaz, Yasin. "İlim, Âlim ve Âlem Bağlamında Bediüzzaman Said Nursi'nin İsbât-ı Vâcibu'l-Vücûd ve Tevhide Bakışı". *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi* 7/2 (2023), 228-245. <https://doi.org/10.46452/baksoder.1331171>
- Yılmaz, Yasin. "İslam Tarihi'nde Reddiye Geleneği: Mustafa Asım Köksal Örneği". *Mustafa Asım Köksal ve İlmî Kişiliği*. 131-169. Bursa: Emin Yayınları, 2021.
- Zehebî. *Mizânu'l-İtidâl*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife ve't-Tiba', 1963.
- Zehebî. *Siyeru A'lâmi'n-nubelâ*. Beyrut: Müessesetür'r-Risâle, 2007.